

Děkujeme, že si předplácíte Respekt.
Nově vám [nebudeme zobrazovat reklamu](#).

[Kultura](#) • [Kultura](#)

Dějiny bez logiky

Francis Fukuyama už nevypráví velký příběh

[Stanislav Biler](#)

19. 1. 2019 | aktualizace 19. 1. 2019 21:12

Kdykoli padne jméno Francise Fukuyamy, automaticky se doplní jeho slavná teze z roku 1989 o konci dějin a definitivním vítězství liberální demokracie, díky které si vydobyl celosvětovou pozornost. Útok z 11. září 2001, světová ekonomická krize a nástup Číny způsobily, že americký politolog zůstal díky této tezi slavný i nadále – tentokrát jako příklad někoho, kdo se šeredně spletl.

Fukuyama nicméně prošel značným vývojem. Býval příznivcem republikánů a jedním z ideologů neokonzervatismu, podporoval invazi do Iráku. To je pryč. Neokonzervatismus v roce 2006 přirovnal k leninismu, invazi považuje za poslední možnost řešení a ve volbách podporoval Baracka Obamu. Posun odráží už úvodní otázka knihy *Politický řád a politický úpadek*, jež nedávno vyšla česky. Před třiceti lety by se nejspíš ptal, jak zůstat reaganovskou Amerikou, a nabídl by jednoduchou odpověď v podobě deregulace a svobody. Zde si klade otázku, jak se stát Dánskem, tedy symbolem úspěšné liberální demokracie se silným sociálním státem. A na to už podobná odpověď neexistuje.

Účelové spojení

Knihy pokrývá období od Francouzské revoluce až po současnost a kromě Spojených států a Západu tu mají velký prostor africké státy, východní Asie i jižní Amerika. Závěr vzbuzuje pocit, že autorovi se nezdařilo na základě srovnání nalézt obecný model pro vzestup a úpadek států. Což ovšem není výtka, nýbrž pochvala. Největší síla knihy spočívá právě ve snaze nehledat jednoduché a líbivé odpovědi. Fukuyama neslevuje z přesvědčení, že liberální demokracie je nejlepší možné uspořádání. Netvrdí však, že je to jediné možné uspořádání, ani že je to uspořádání konečné – každá liberální demokracie může nabrat zpětný chod.

Úspěšný politický systém stojí na třech pilířích: stát, zákon a demokratická odpovědnost. Nejdou však ruku v ruce a v různých státech se ustavovaly v odlišném pořadí a s odlišným výsledkem. Příkladem může být klíčová role byrokracie. Fukuyama ji vyzdvihuje, ale současně rozebírá, kdy efektivní byrokracie státy rozvrátily. Stejný byrokratický aparát řídil nacistické Německo i poválečný ekonomický zázrak této země; totéž se odehrálo v Japonsku. Každý ze zmíněných pilířů se může stát zdrojem úspěchu i katastrofy, svobody nebo tyranie.

Fukuyama upozorňuje v téhle souvislosti na vnitřní rozpor. Termín liberální odkazuje na liberální právní řád, který hájí a chrání svobody jedince. Demokracie je vláda lidu, tedy většiny. Původně také byly liberální právní řád a demokracie prosazovány odděleně, různými skupinami s různými zájmy. Spojení bylo účelové: střední třída (liberálové) i proletariát (demokracie) měly společný zájem na sesazení nebo omezení vládnoucí třídy. A jejich zájmy bylo možné skloubit.

Autor svět rozložil, ale už nesložil.

Kniha ostatně ukazuje množství států, které jsou formálně demokratiemi (konají se tu volby), ale jinak si v ničem nezadají s despociemi. Tak funguje třeba Rusko, kde existují volby, ale práva jednotlivce jsou chráněna nahodile. Ořezání liberální demokracie o liberální složku sledujeme v přímém přenosu v Maďarsku. Ani sama demokracie přitom není zárukou úspěchu a může být cestou ke svobodě stejně jako k tyranii. Fukuyama rozbíjí představu, že stačí zavést demokracii a zbytek přijde automaticky. Naopak demokracie je mnohdy překážkou pro zavedení zbylých složek.

Magický klíč

Autorovy postřehy lze snadno lokalizovat. Prvorepubliková československá demokracie měla zavedený a výkonný administrativní aparát stejně jako funkční právní stát. Obojí zdělila po monarchii. Naopak demokratický stát ustavený po roce 1989 postrádal minimálně právní a institucionální rámec pro tržní prostředí a složitě tyto nedostatky doháněl. Podobně Fukuyama rozvádí, že státy, které považujeme za úspěšné, se nestaly úspěšnými (pouze) díky demokracii, ale především díky tomu, že před jejím zavedením už měly nezávislý právní řád a fungující byrokracii. Demokraticky zvolení politici už pak neměli prostor rozvrátit státní aparát pomocí klientelismu.

Cestou k efektivní byrokracii byl vzestup střední třídy, jež se chtěla podílet na správě země. Do dědičných úřadů tlačila své děti z prestižních univerzit. A noví byrokraté se stali magickým klíčem, který oddělil úspěšné země od neúspěšných. Že dnes státní správa tyto lidi neumí přitáhnout, je podle Fukuyamy jedním z hlavních zdrojů úpadku západních demokracií.

Opačným příkladem je fenomén Číny, která nemá demokracii, ale disponuje právním řádem a efektivní byrokracií. Demokratickou legitimitu však úspěšně simuluje: úřady jsou povzbuzovány, aby řešily problémy občanů a předcházely sociálním konfliktům. Chybí volby, ale stát vyvinul mechanismy, jak získávat zpětnou vazbu, z čehož čerpá legitimitu. Fukuyama však nepodléhá okouzlení Čínou a ukazuje, že systém stojí na vratkých základech plných vnitřních rozporů.

Je tak načase přestat autora spojovat s vírou v logiku dějin, jež spějí k závěru. Zde přesvědčivě doložil, že dějiny konec neznají. Liberální demokracii rozmontoval na jednotlivé složky: ukázal, že se vyvíjely odděleně, kdy každá zvlášť byla a je schopná ovládnout a rozložit jakýkoli stát. Že spolu kooperují pod štítem liberální demokracie, je do značné míry shoda okolností. Už spojení liberální a demokracie obsahuje zdroj konfliktů mezi právy jednotlivce a vůlí většiny. Fukuyama svět rozložil, ale nesložil. Nabízí množství postřehů, ale žádný velký příběh. Svět jednoduchých příběhů už totiž dávno skončil.

Autor je sociolog.

Francis Fukuyama: Politický řád a politický úpadek. Od průmyslové revoluce po globalizaci demokracie

Přeložil Luděk Liška. Argo a Dokořán, 544 stran

[Kniha Literatura](#)